

КЊИГЕ ЗА НАРОД

ИЗДАЈЕ „МАТИЦА СРПСКА“ ИЗ ЗАДУЖБИНЕ ПЕТРА КОЊЕВИЋА

СВЕСКА 41.

НА КЛИЗАВУ ПУТУ.

ПРИПОВЕТКА ИЗ СРПСКОГ НАРОДНОГ ЖИВОТА.

НАПИСАО

РАДОСЛАВ МАРКОВИЋ.

НАКЛАДОМ СРП. КЊИЖАРЕ И ШТАМПАРИЈЕ
БРАЋЕ М. ПОПОВИЋА У НОВОМ САДУ

1894

Штампарија срп. књижаре Браће М. Поцовића у Нов. Саду.

Често се сећам свога села. Зовем га „моје село“, јер су ми за њега привезане најмилије успомене из живота — на детинство и прво младићко доба, а тога се са слатким миљем сећа сваки док је жив. Још ми је и сад све свеже у памети из тог сретног живота, кад те сусрета само радост и весеље, а млада ти душа и не слуги на бриге и невоље, које човека доцније у животу прате.

Свега се често и радо сећам, али ипак највише Мишићевих. Била то једна од имућнијих задруга у нашем селу. Земље и марве доста, хамбарев и котобање пуне натучене — свега, милина ти погледати. Њихова је кућа била на гласу. Кад дођу у село господа и прота, мал' те нису увек свратили у Мишићеву кућу на сир и скоруп. Него је и ваљао. Ретке су станарице као баба Макрена. Бадава, што јест, јест, сваки је то признавао. У селу јој бар не беше равне.

Ми, ђаци, о школском одмору, нисмо ни избивали са њихове млечаре. Било да се купамо или возимо по риту на чамцу, па ловимо, тек некако би увек у повратку пролазили покрај Мишићеве млечаре, а ту би нас увек неко опазио и позвао, да свратимо. По-

нуда и ђаконија било до миле воље. Како ли је тада после умора слатко пријала ужина.

За време Границе били у риту по висовима обори и млечаре, те вам изгледало то као какво село. На најлепшем месту била Мишићева млечара. Ту им преко лета била марва, а и млађи су лети већином ту становали; долазили су кући тек недељом и празником и кад је пољска радња. Живот је био лети у тим колибама!

Мишићева је кућа била јака задружна кућа. Свега је у њих било и у свему им ишао напредак, само не имадоше среће у мушкој деци. Тешко то било лали. Куд год се окрене по кући све је добро и ваљано, па му мило али кад помисли, да ће му се можда име искоренити, чисто га нешто стегне у грлу. Хајд' и женско је дете своје. Волео их је да како, ал' мушко је инак што друго. Женско ће у туђу кућу, а мушко слеме држи. Ето у најстаријега три девојчице, а у Јована једна.

Једно јутро ишао лала из ракицинице. Обишао по обичају и прегледао све редом, па пошао у кућу. Таман ушао у кухињу, па да ухвати за скакавицу од собних врата, а пред њега испаде баба Макрена с лулом и дуванкесом.

— Ево, вели — па иди и пуши, знам да си по то дошао.

Досетио се лала шта је, па окрену на-траг. Крв му јаче штрепнула у жилама, а у грудима му се уздрхтало, па луна, лу-на. „Боже мој“, мисли лала „хоћу ли до-чекати?“ Толико се пута падао и увек се преварио, па стрепи сад. Лула му се нешто сваки час гаси. Мало, мало, па креше ватру. Нигде лали врућа места. Сад оде у ракици-ницу, сад у шталу, котобању. Чисто би оти-шао до куће да ослушкује, ал' боји се ви-деће га ко, па те срамоте онда, а овако му-ка жива. Док испаде баба Макрена из куће, те му викну: „Седлај коња, лало, добио си унука.“

А то се родио Јовану син, ком дадоше дедино име: Јефта. Веселе трајало три дана. Није шала родио се слемењак. Скупио лала сву родбину и пријатеље на ракију. Кад се бабе поднапиле, повилише се, а лала запреже у кола волове. Под кола повезаше звонцад и клепетуше, па седоше. Ко не могао сести, тај стајао. Лали обесили о врат велику клепе-тушу са сивоње, а баба Макрени, као оно новој млади златну капу, набили на главу саћуру, па јој иза уха место убрадача при-денули две перушке, а преко саћуре приве-зали венац од паприка.

Возили се тако кроз све село и певали ону песму, што се певала на бабињама и по-чиње са „коларом“, а на сваком рогљу стали,

на повели коло. Ту свирка, ту песма, ту зу-
јање кленетуша, цикање и подвикивање, граја,
хори се село.

Тако се то онда проводило!

Душа ваља, мора се рећи, то није био
обичај у лале. Није да рекнеш ципија, ал'
није ни расинао — пазио је на сваку крај-
цару. У овој прилици пустио је срцу на во-
љу. Та била су вам онда друга времена!
Није било толико пореза и приреза, ал' ни —
моде, као ово сад. Онда се по њих двадесе-
торо оженило у једном кожуху. Баћа Неша
се оженио у опанцима и царском јапунџету,
а на његову унуку данас рухо од атласа са
сребрним гајтанима, а на чизмама му се цакле
огледалца, ал' за то баћа Неша и није оно
што је био.

У оно доба било свега у изобиљу, сваки
живео задовољно, а сад — хај, тешко падне
човеку кад помисли, чисто би из гласа за-
плакао.

У Мишићевој кући не би весеља за дуго.
Четрдесет осме године погибоше лали два
сина. То је лалу и баба Макрену јако дир-
нуло и од тада се лепо видело како вену.
Мало после буне упокојили се оба двоје. Баш
свиснуше од туге и жалости.

У кући остао сам Јован; снахе му се
преудале.

Јефта му већ мало одрастао, а здрав, живахан. Дао га Јован у школу. Истина требао би му у кући, могао је на прилику причувати прасице или подојнице, али мислио је, мора и онако држати слуге, а овако ће му Јефта док је млад и нејачак научити што год. Ишао је и сам у школу, па добро је и много чини, кад човек зна.

Јефта се добро учио. Учитељ га хвали, где год стигне, али не за то, што му је Јован о свецима слао печеницу, већ баш што је ваљао. Колико се Јован томе радовао, толико му неправдо било, кад су Јефту уписали у немачке ђаке. Жао га, да како, што му син одлази од куће, али се не може противити. Власт је тако наредила, па крај. Него се Јефта и показао! Запитај га шта хоћеш, одговори као из топа. Сам га господин капетан похвалио у школи пред свима и миловао по глави, а баба (тако звали учитеља) пољубио га после испита у чело. Имао је и зашто. Заденуо је богме њему Јефта перјаницу!

У немачкој школи провео је Јефта скоро две године. Кад је он отишао у Тител, у Мишићевој кући било као оно, кад се вратиш са погребом. Пела по ваздан кука и нариче. Све јој у мислима, да је Јефта и гладан и болестан, па ко ли ће га тамо у туђини надгледати и подворити, жељан ће јој бити неге матрине. А и Јовану је то тешко падало,

да му се дете код толиког имања мучи и пати, место да живи. Ишао је неколико пута и мољакао за дете, али не поможе. Док је дан пут није начуо куда ваља отићи, па је наумио и ту покушати, а даће му шта хоће, само да му испишу Јефту. Аратос ти, мисли, и господства, па да желиш своје рођено дете, да стрепиш и мреш за њега без божје воље. И тако оде Јован у Тител и кад замуче зеља и заблену се теле у шарена врата неког господина, па, као што знате, у говечета тврда глава, те разби врата, а испаде Јефта и паде у наручја сретној мајци и бабајку.

Прошло је од тога доба много година. Ја сам давно отишао из мога села. Био сам младих од својих шеснаест година, кад смо се одселили у друго место, где ми је отац добио службу. Које удаљеност места, а које опет док сам се учио, пречило ми, те нисам долазио у моје село. Кад сам доцније добио службу близу мога села, уграбим прву прилику и дођем у госте својим рођацима.

Колика разлика за ово неколико година! Не могу скоро да познам моје село колико се променило. Сад је тек село, а онда је било сеоце. Па какве ли су само кућерине! Нема више оних кућица, да им дете стрехе дохвати, него све велике, па црепом покривене. Ретко да видиш где еведру и плетер, већ све сам бедем од цигаља и тараба.

— Напредују моји сељаци, помислио сам, али ми се туга сави око срца, кад у исти мах видех, да у тим кућеринама станују махом туђинци, а не моји сељаци.

Кад сам се са својим рођацима наразговарао о нашим породичним стварима, запитам их за узрок оваких прилика у селу и за молим, да ми причају што и о Јефти, јер ми беше друг из детинства.

— О Јефти има богме читава приповетка.

— Па је ли бар што добро о њему? Дед' причајте ми, јер сам радознао.

Они ми приповедише овако, као што иде.

Као што видиш, много се што шта променило у селу, од како си отишао. Граница се укинула и „господа“ одоше, а општином управљају сами сељаци. Опростили смо се круте војничке стеге и постали слободни, уставни грађани, али је народу милија она стега, него ова слобода. Још и данас уздишу многи за оним сретним, блаженим временима, кад је судила „јачица“ и „сабљица“. Друкче је онда било! Свега било у изобиљу, па је лако живео и сиромашак, а данас, богме, и газда натеже. Тек се укинула Граница, одузео се рит, порез и општински прирези нарасли а пашњак општински сваке године се све више и више заорава, да немаш где мар-

винчета истерати, већ куд год се макнеш, плати па плати.

У народ уђе раздор. Не може да се сложи брат с братом, син са оцем, па се изделише. Притужиш ли се код власти, не помаже ти: Мораш дати сину, што је његово, а не пита се колико те стало труда и бриге, док си га однеговао и начинио човеком, па се не гледа ни па то, што си остарио и изнемогао за сваки рад. Бадава, видиш сад колико ти је вредила „јачица.“

Два нова шора поникоше у часу, а док се то подигло, оде неколико ланаца из руке. Потребит си, нужно ти је и ово и оно. Што било прђије, исклизило. Нешто си потрошио на уговор при деоби, нешто кад си частио општинаре, што су ти измерили лепо парче за кућу, па после кад си дигао грађу на кућу и опет кад си се уселио. Је ли ти умрло у кући чељаде, потрошиш и на даћу. Дајеш недељу дана, шест недеља, по године и годину, и позиваш сву родбину, кумове, пријатеље и комшије. Уздрхће ти срце, кад помислиш колико си на то издао, али, дабогме, не можеш осим света. Ако жениш и удајеш, оде и више. Уз то те доста стала и она парница с братом, кад си хтео уздице, а он ти давао хамове, а после ништа. Да не рачунаш дангубу, купио би за те новце троје ленших.

Продаш хране, да подмириш трошкове и остало ти тек за семе, а где је тек Петров

дан? Како да живиш дотле? У Филипа Чивутина, кажу новаца као плевe. Добар неки човек, па даде без једне речи, само што се потпишеш или положиш крст. Још те понуди и чашицом рума. У баба Јуце Шимширове опет је жита. Даћеш јој о вршидби на меров по мерова, па носи колико ти драго.

Усев добро изгледа. Жито стоји као четка, јечам и зоб нису лоши, а и кукуруз се лепо показује. Рачунаш већ у напред колико ће летина донети. Ни брига те, искрмићеш.

Дошла и жетва. Није баш онако, као што си се надао, ал' ипак је добро. Тек си извејао, а Филип и баба Јуца стигли с врећама на гумно. Познало се добро на гомили, кад си вратио, ал' бар ниси дужан. Сад плати порез, прирез, поповину, школарину, чуварину, потрицу. Раскрајака стотину, оде и црно испод нокта. Није друкче, већ мораш дићи зајам или из „Матице“ у Новом Саду или из „народног фонда“ у Карловцима. Ту бар не треба сваке године враћати. Само плаћај уредно камату, па не мора враћати чак ни девето колено. Син момак, кћи удавача, па их ваља оденути лепо, скупоцено. Времена су така изишла, па би девојка слабо имала просилаца, казали би за њу: „голотина“. И ти си газда и домаћин, па не можеш ићи ма како. Хоћеш у цркву и међу народ, па мораш имати одело као и други. Купиш за преостали новац још

четир јунца, па док они одрасту можеш за њих добити лепе повце и вратити дуг. Лено си смислио, али оде патрашке. Заплео си се да не знаш ни сам, како ћеш расплести конце. Дан, ноћ промишљаш о томе, а видиш само један излаз.

Од како се почеле Швабе насељавати, земља скочила на цени, а чуо си да у Срему тамо негде у Подлужју има земље буд за што. Тешко ти је растати се од села, где си се родио, где си најлепше дане своје провео, где су ти браћа, кумови, пријатељи, где су ти гробови оца и мајке. Тхе! шта ћеш, кад ти такве мисли не дођоше у почетку на памет. Тако ето било кад се развојачила Граница. Многи се од сељака наших раселили и отишли у Срем. Њихово имање прекупили нешто Срби, што се доселише овамо из Потисја, а добар део оде у немачке руке.

И у Мишићевој се кући много променило. Јефта се оженио, па кад му се родио први син, било весеља у кући, као и о његову рођењу. О, како је био весео деда! Није ни слутио да му је то последње весеље. Онако напит и угрејан изишао из собе и турмарнуо некуд. Тражили га по собама, вајату, шталама, али га нигде ту не беше. Нађоше га после у гумну под сламом. Сав се укочио од зиме. Било то око Арханђелова дана, а мраз стегао. Од тада га поче протискивати.

Гасили му угљевље и доводили најчувеније бајалице, да му бају од урока, али не поможе. Болеснику биваше горе. Е, дај шиљи на послетку и по лечника. Лечник рече, да је сад већ доцкан и даде неки лек. Пио је, али све је било бадава. За неколико дана склопио је болник очи своје за навек.

После Јованове смрти Мишићеви се изделили. Јефта је остао у кући. Имање је било велико, па је добио леп део. Још је Јефта продао нешто марве, јер је скупо било држати, па купио за то земље. Земљу је радио помоћу слугу и надничара, а и сам је радио сваку радњу, косио, копао, већ какав је посао био. А и жена Јефтина Ката беше ваљана газдарица. Није се дала Јефти ни у чему. Уради она сама све послове по кући: скуха, умеси, опере и опет доспе да ради пољску радњу. С њоме је Јефта живео што може бити! Кад је хтео какав посао започети, увек би и њу упитао за савет. Душе ваља и Ката би му одобравала намеру, јер је било добро, што је Јефта хтео.

Био је то редак пример слоге и вредноће у селу, а обоје били вредни и чуварни па су са имањем многе надмашили, да су им завидели.

У селу није нико веровао у то, да су они стекли радом и штедњом, јер су, веле, прошла одавно она времена, кад се могло те-

ћи, а сад ти је доста, да заслужиш кору хлеба и одржиш оно, што су ти стари оставили. Него пронашао неко, да је Јефта ископао благо. Његов прадед, веле, био тврдица, а у својима није имао вере, па затрпавао новац у руши у огњишту. Некако снађе њега прека смрт и то остане тајна за све. Кад је Јефта остао сам у кући, оправљао је кућу, па сруши и старо огњиште и тако наиђе на новац. Од тада он и напредује. И у то су сви веровали, а особито његови рођаци, који су већ пропали.

У први мах се Јефта љутио на те гласове, али се доцније није ни освртао на њих; пустио је свет, да мисли о њему шта хоће, јер види, да то говори само завист, а он је и даље са својом женом копао благо, вредно радећи своју земљу.

Кућа им била пуна као кошница. У њега ти је сваке године нова храна затицала стару. Није тај продавао вола из јарма, да се до жетве изхрани; нити је узимао од Филипа на киле, да плати порез, нити је узајимао семе од баба Јуце. Био је уредан у свему и свега је имао за чим многи ратар тежи и уздише. Живео је лепо и безбрижно, па ипак није био задовољан. Постигао је све за чим је тежио, а сад само да му је још нешто, да постигне, па би добро било. Јефта је жудео за почашћу, а то није имао. До душе он је општински вирилац, ал' то му је толико, као да

није ништа. Некако је друго то, кад је човек часник у општини, на прилику: кнез, поткнез, па и ешкут. Част је то!

— Зар ја, мисли Јефта — оваки газда, а мало сам и учеван, па баш ништа друго да сам у општини, него тек вирилац?!

Рада Стефановић до јуче био бележник. Кроз школу се једва провукао и у војсци дотерао само до стражмештера, а зна се како. Живан Крунић тек свршио немачку школу, а био је најлошији ђак, сад је општински благајник. Док беху ђаци, нису му били ни за мали прст, а где сад.

— Само да ме нису вадили из школе, докле бих ја данас дотер'о! Пас'о бих сабљу за цело. Сава Радић већ пришио две звезде, а и од њега сам био бољи. Данас бих био господин, човек бих био, а овако. . . .

Рада Стефановић баш је био туп, али га његови кроз школу гурали, гурали, па лено после био бележник и припознат човек. Дођу ли господа из среза послом у село, ето и њега с њима на пиво, на куглану. Па морао си и око њега да се увијаш и што год му учиниш, а знаш га ко је био пре. Ал' не питај ко је био некад, у власти је и требаш га, па ти може натрунити сваки час. Мани га!

Јефта је врло жалио, што су га извадили из школе и често би уздахнуо, кад год се сетио својих другова, који су данас које офи-

цири, које чиновници. Али за то је тврдо наумио, да оба своја сина да на школе, а има их из чега школовати. Нек бар они проживе, а њему сад како је тако је. Па већ кад није оно, што је могао бити, бар да је што год у општини. Већ ни ту, а док он тако ћути и не меша се, у општину се увукао све које ко. Па како се само шире и размећу, мисле, ко су, они су.

— Хајд', хајд', мисли Јефта — не ћете дуго. До сад сам пушт'о, к'о велим, млад сам, ал' од сад више не дам, недам богме, да је ма каква шуша испред мене, кад ми може бити!

Та мисао врзла се Јефти од дуже времена по глави. С њоме је легао и устајао. И та жудња за општинарством толико га обузела, да му се чинило, е не ће моћи издржати срамоте, ако још и при идућем избору не постане што у општинској управи. А тврдо је био уверен, да је то ужасна срамота, ако место њега, таког газде, дође опет ма ко у општину.

Јефта је тврдо наумио, да приликом обнове поглаварства уђе у општину и премишљао је како да пронађе најбољи и најзгоднији начин, да то постигне. Премишљао је свакојачко и увидео је, да овако, како је до сад радио, не ће постићи за чим жуди. До јачо је он слабо ишао међу људе, а није се баш толико ни разбيراо за општинске ствари. У

општину је ишао тек кад га позову и кад има што да плати. У крчми је ретко кад, него обично кад доспе од послова седи са својим комшијама на сокаку. До душе у цркву је ишао редовно, ал опет у цркву су остали ретко долазили. Бадава, овако не иде. Нису га ни до сад чим нудили, нити су разбировали како он мисли, па не ће ни од сад. Мора ту човек сам за себе радити, друкче не иде.

Јефта је удесио и план како да изведе своју намеру. Почео се мешати с људима. Бивао је више пута у крчми, па и у општини је чешће долазио, имао посла тамо, не имао, јер су ту обично газде удешавале за избор, па је хтео, да се и сам види и чује. У друштву је увек говорио о општинским стварима како би ово ваљало овако урадити, а оно онако, па ако се кад поведе разговор о другом чему, гледао је да навије на општину. Мислио је наћи ће се ко, па ће га том прилом понудити за кнеза, али је то тешко ишло, јер је сваки од њих мислио прво на себе. Само да се један нађе, па би посао лакше ишао. И Јефта је почео скоро очајавати.

А један пут се и то зби.

Кунио Јефта свом зеленку нар, па пошто га је пробао, дошао у крчму с дружином, да плати алвалук. У крчми затекоше неколи-

цину, који се картали, а у ћошку једном се-
дио је Паја Вицин и пио ракије. Кад је Јеф-
та са својим друштвом ушао у крчму, већ
је Паја испио ракију и платио, па почео на-
влачити дороц, да пође, јер му је ваљало још
до мрака навући сламе за школску пећ, али
кад виде ове, застаде. Осетио је, да ће бити
алвалука, па га чисто нешто повуче, те седе
и узе истресати лулу.

Истреса Паја лулу, а испод ока погледа
на сто, где засео Јефта с дружином и оне
стакленице с вином, што се начичкале по ње-
му. Погледа, а чорба му цури на уста.

За столом Јефтиним живо говоре о купо-
вини. Слуша Паја и пошто запали лулу и
повуче неколико димова, увреба прилику, те
се и он умеша у разговор.

— Е, вели — што је Јефта саставио пар
коња, то нема више у селу. Ех, шта у на-
шем селу, нема и' далеко. Гледам ја јутрос,
баш се некако наш'о пред кућом, кад и' про-
тераше нашим шором — та нису то коњи,
brate, него 'але. Не знаш шта је у ког леп-
ше ил длака, ил грива, ил — па онда зелен-
ко забечио главу ев' 'вако, а вранац опет
овако, а газда Јефта, богме, добро укрутио
руке. Болу, је л'? Кажем ја, 'але су то, ву-
ку кола на уздици, а кола све чине 'вако.
Гледам ја, па велим мојој Перси: „Е, нек'

му је сретно! Може му се па нека тера! А ко ће, кад он не ће?“

— 'Вала Пајо, вели Јефта и мило му, што Паја рече — шта пијеш?

— Пио сам мало ракије.

— Па дед' још једну.

А кад донесоше ракију диже Паја полић и наздрави:

— Да су ти корисни Јефто! Дај Боже и боље тер'о, ако само има бољи'...

И карташи мануше карте и седоше за Јефтин сто. Па док се о коњима говорило, говорило, али кад винце удари у лице дође и друго што у реч, па и општина, Паја догле испио неколико полића ракије, те све миц по миц, примакао се столу. Оставио полић с ракијом, па прихватио чашу с вином.

— А шта ту ваздан, вели Паја — диванити. Није то, каз'ти, свако за кнеза. Треба ту, мој брацо, одабирати! Да како. Да су сви к'о ја, па да метнемо Јефту за кнеза. И паметан је и учеван је. Да ви'ш би л' тај ум'о.

— Њега и 'оћемо, прихватише остали и сад поче сваки уверавати Јефту, како они већ одавно мисле бирати га за кнеза и да је то већ готова ствар.

Јефти штречну крв у жилама, сав се уздрхтао од узбуђења, а по телу га подишла нека необична милина, па би чисто пољубио Пају, али ипак обичаја ради одбија понуду.

— Хвала браћо, који сте се мене сетили, али није то за мене. Ја сам још млад.

Али људи навалише на њега те на послетку пристаде, да га бирају за кнеза.

Јефта беше врло весео и расположен, што га понудише кнежевином, па заповеди, да се донесе још вина. Дружина се раздрагала, па весеље поче бујније тећи — а веселио се сваки на своју руку — једни певали, други свађали, трећи љубили. Паја се разбалаћио. Збацио дороц с леђа, капу затурио на потиљак, па час пристане уз једне час уз друге. Мало, мало, па ће код Јефте.

— Јефто! јеси л' мој? Ух, брате слатки, ала те волем. Не бој се никог док сам ја ту. Један је Паја Вицин у селу. Што ја могу, то не може свако. Само док рекнем, па сви за мном. Је л' да ваљам, а? Дед, брате, да се куцнемо.

И то се тако неколико пута понављало, док Паја једном, кад хтеде устати, не запе о свог комшију и сроза се на земљу, па ту и остаде.

Јефта је на брзо после тога отишао кући. Кад је сутра дан устао, бучила му глава од силног пића и био је зле воље. Није му се по кући ништа свидело.

Али као што оно лети од јаке прижеге малаксала радника оживљује лаки поветарац, тако је и Јефту помисао на синотију понуду

освежавала, и толико га обузела, да не могаше ничега довршити чега се год латио. Једва је дочекао, да буде са својом женом на само, те јој саопшти све.

— Прођи се ти тога човече, рече му Ката на то.

— А што да се прођем? одговори Јефта изненађен овим речима и беше му криво, што му квари вољу, а надао се, да ће она то, као обично, оберучке прихватити.

— Зар ти не мариш, што ће ме бирати за кнеза?

— Мени је све једно.

— Како би то било!? Зар је Аца Деретић и Панта Крстин бољи него ја?

— Па које им добро видиш? Можда би им боље било, да су своју кућу пазили.

— Ти мене, жено, обараш, кад тако велиш. Зар сам ја које ко? Кад сам ум'о стећи, ваљда ћу умети и сачувати.

— Не велим то, али можеш навући на себе мржњу, па ће те ко запалити или другу какву штету нанети. Ето Цвеја Радић тек свез'о жито, па му упалише и човек остаде без ичега. Свет је свет! Не можеш ти бити сваком добар, па ти је боље чувати своју кућу.

— Не ће мени нико зла учинити, кад радим по правди и закону. Не разумеш ти те ствари, па за то тако и говориш, а ваља

да знаш, да је срамота, кад оваки газда, као ја, није ништа у општини.

— Није ни Милан Вујашковић, па шта му вали?

— Иди, молим те, шта ми њега спомињеш? Зар сам ја к'о Милан? Милан је жвека, то ти ја кажем. Све да 'оће, не би га нико бир'о. Зна он и сам, да није ни за што, па за то и ћути.

— Ала он опет за то мари!

— Ал' ја марим.

— Твоја воља код тебе,

Ето како се свршио разговор између њих. Јефта изиде из собе и оде у гумно, а беше зловољан. Никако му није ишло у главу и љутило га то, што га Ката сравањује са Деретићем и другим пропалицама. Али што рече за Милана Вујашковића то га је баш болело. У њезиним очима Милан бољи од њега! И он зар да се угледа на Милана? А, то не ће бити никад!

*

Ближио се дан избора општинске управе и по селу су странке живо радиле за своје кандидате. До јако се у нас бирала управа једногласно, а бирани су старији људи и газде. Старешине између себе удесе, кога ће за кнеза, кога за поткнеза и др. а томе се није нико противио. Гледало се увек на старешинство и газдалук и нико у селу није

лупао главу и размишљао: је ли баш тај до-
растао за кнеза или би био који други. Па
кад дође дан избора, а то све једнодушно
кликне: „живио газда Петар“ или „Павле“
— већ на кога се пре сложило — па у крчму
на алвалук.

Странака у нас не беше. Оне су ницале
тек после избора изазване рђавом управом,
а највише разним сплеткама и напредовале
су брзо као бујица испред које се морала
општинска управа уклањати. Само Сима Гли-
нић не хтеде се уклонити, кад се оно народ
побунио против њега и искао да положи ра-
чун о ђуприји код виногради, а он то не мо-
гаше учинити, већ по савету бележникову
позва војску у помоћ, али му је то слабо
помогло.

Људи из других села говораху с подсме-
хом: као да се у нас с тога тако често ди-
жу буне против општинске управе, што нам
се омилио алвалук, па не можемо да дочека-
мо три године. Него то ти је оно: „реци му,
док ти пије рекао.“

Први се Гаја Крстић одржао у кнежев-
ској столици три године. Бог зна касо би и
с њиме било, да случајно приликом његова
избора не престаде једногласности. Гаја је
имао уза се јаку странку у којој су биле
газде, па га је она заштићавала у инат, —
ма да многима од њих не беше Гаја у вољи

— јер противна странка, којој је био на челу ковач Тоша Златарев, ишла је за тим, да истисне газде из општине. А узрок је томе био тај, што су сиромашнији људи тражили, да се укине ред за општински подвоз, јер ту издиру највише сиромашнији, па да се за подвоз плаћа од приреза. То не хтедоше газде, јер би у том случају они много плаћали. Па онда газде су узимале за своју марву у рит у пашњак под закуп, а општински су отпуштали тек онда, кад у рит у нестане паше, а то не беше сиромашнијим право. Оно мало пољане око села попасе марва још с пролећа и утре као пут.

Искали су они то од општинара више пута, али ови ни да се осврну на то, него су закључивали како је по њих добро. Види сиротиња, да ту друкче не иде, него да морају газде истиснути из општине.

На састанцима пред Тошном ковачницом о свему се томе говорило и удешавало. Ту се сложише и одабраше за ешкоте и поглаваре све најзубатије, који не ће устукнути испред никога, а за кнеза ће Тошу ковача. Њега тек не могу газде преврнути на своју страну, јер код Тоше кују само сиромашнији; (ковачница му је у новом крају). Ишло је све сложно и договорно, па можда би их срећа и послужила, да се на дан избора не умена деда Вава Тубић, те поквари све.

Скупио деда Вава пред општинском капијом своје рођаке, кумове и комшије, па их бо'ме људски окупио.

— Шта радите ви децо? вели деда Вава. — Зар је наше село мајсторско? Гле јако! Ди би то било, да нам код толики' наши' паметни' и старији' људи буде мајстор кнез? Отац му се доселио отуд из бела света, па сад да нам он суди и права даје, а ди је био кад смо ми за ово војевали и стражу чували. Уредићемо ми наше ствари и без њега, Ето и ја сам поглавар, па ћу бити за вас. Што је право, право — и ми смо људи, знамо ваљда и ми што год!

Окупио, боме, деда Вава, па не да ни писнути. А деда Вава беше честит и паметан човек и сви га у селу поштовали.

Многи преврнуше, а остали кад видеше шта се збива, повукоше се, те тако Тоша ковач не дође ни у кандидацију. За кнеза изабраше Гају Крстића, а од противне странке изабраше неколицину за поглаваре.

Али за мало потраја та слога у селу. Газде су истина по обећању укинули ред за општински подвоз, али пашњак ипак нису пре отпуштали док није и за њихову марву нестало наше у риту, а пашњак за сиротињу беше најважнији.

Незадовољство се почело по ново ширити и то у јачој мери, него пре. На споразум

сад није нико ни мислио, јер сиромашнији не имадоше више вере у газдама, па да шта обећавају, а газде опет не хтедоше у том попустити, јер, као што веле, шта ће онда и они у општини, кад још и с тим не могу располагати.

На састанцима пред Тошином ковачницом почело се опет договарати и удешавати. Живо се спремало за избор, а најживљи беху сад они, који се прошлог избора надали, да ће газде попустити, па преврнули вером.

А кад видеше газде како се противна странка живо спрема за избор, почеше и сами размишљати, како да им и овом приликом доскоче. Да је деда Вава жив, ни бриге их не би било, замрсио би тај Тоши рачуне, али овако мучно беше пронаћи згодан начин. Премишљало се о томе свакојако и на послетку увидеше, да другог спаса нема, него да морају истаћи за кандидата таког човека, уз кога би пристали и од противне странке. За то је био најзгоднији Ба́та Мишковић. Једно је човек старији и припознат, а имађаше уз то доста сродника и пријатеља у противној странци, па само ако се половина од тих поведе за ба́том, победа је сигурна. И на ба́ту се сви сложише.

Јефти понудише место сиротињског оца. Да су друге прилике не би никог другог за кнеза, већ њега. За сад нек се претрпи, млад

је, па ће дочекати. Само још сад да сруше Тошу, па идући пут, ево су сви за њега.

Јефти није било ово по вољи, али шта зна друго? Ба́та му је кум. Како би изгледало, да удара против кума? Па све да удара, шта би се помогао? Створио би расцеп, па би се Тоша лакше дочепао кнежевске столице. А ако се противна странка дочепа општине, оде све до врага! Овако бар има наде за идући пут, а ово му је место било сигурно, јер се противници нису отимали за њега, па и не истакоше кандидата.

— Хајд', вели Јефта — за сад ма и то, само да уђем у општину, а за идући пут постараћу се да ме нико, па ни кум ба́та не истисне из седла.

Тако су се обе странке спремиле за борбу и свака је као у воску држала, да ће победити.

Кад дође дан избора искупише се сви бирачи, па и они, који немају гласа, те прекрилише „плац“ пред општинском кућом. Прво је дошао на ред избор кнеза.

Срески изасланик стао на праг општинске куће, па чита кандидате. На првом месту беше Тоша ковач, па стари кнез, па онда ба́та.

— Јесте л' за Тошу Златаревог? пита изасланик.

— „Јесмо.“ — „Нијесмо.“ одговарају.

— Кад упита: јесу ли за старог кнеза сви рекоше: „нисмо“, а за бату опет: „јесмо“, „нисмо“.

— Е, вели изасланик — који су за Тошу Златаревог нека остану ту, где јесу, а који су противни нек пређу на другу страну.

Прелазе батини бирачи, а све се осврћу, да виде: хоће ли ко за њима и од противне странке.

Већина беше на Тошиној страни.

После тога наставио се избор поткнеза, ешкута и поглавара и свуд је побеђивала Тошина странка, тек што од газдâ изабраше двојицу, тројицу за поглаваре.

После ивлора газде се већином разидоше кућама, а остали одоше у крчму на алвалук. С њима је отишао и Јефта са својим пријатељима. Истина не беше и он задовољан са исходом данашњег избора, али се тешио тиме, што није и сам пронао. Па колико му пре криво било на кума бату, у толико му сад милије, што се тако случило. Бар није под срамотом, а ваљда ће се за три године прилике променити, па ће моћи постићи своју мету. И ма да је мрзио новог кнеза из дна душе и чисто га не могаше очима гледати, јер држаше да је свему томе само он узрок, ипак је сео с њиме за један сто и показивао се весео и задовољан.

— Што је било, било, мисли Јефта — инатом ће се учинити од зла горе. Та и ово је све из ината учињено. Боље је то са људима лепо, а за три године биће прилике, да их с Тошом омразимо.

У крчми је весеље бујно текло, као што обично бива о избору. Изабрани су здраво частили своје бираче. Вина и ракије било, да се купаш у њему. Пило се, певало се, играло. У великој крчми беше читава граја, да ниси могао ништа разазнати: ко се с ким љуби, препире или свађа. А и у споредној соби где је седела нова управа и одабранији људи слабо се шта могло разабрати.

Нови поткнез Јаша Субајков напио се људски. Загрио писара Мату, па га љуби и говори му:

— Ово је наш господин, тај чува сиротињу. Кажем ја мајстор Тоши: „чујеш, овај, да послушамо господина, наметан је то човек — кажем ја њему — можда ће добро бити“ — и ето баш се тако тревило. Ал' што сам одн'о брава, знате — да, видели нисте га — за цигурно је слапина на њему са шаке. Једва га скинусмо с кола. Баш вам фала, који сте нас научили. Код мене вам не гине јабука — знам ја шта је ваше. — И кад год шта треба, само реците! То је све за једну лепу љубав, а ја што кажем, то је тако.

Јефта је ту близу њих седео, те је могао лепо разабрати сваку реч. А било му после тих речи као оно залуталу путнику у тавној ноћи, кад засевне муња, те угледа пут.

*

После избора поче се раздраженост у обе странке мало по мало стишавати. Пашњак у то доба беше већ отпуштен, а иначе не беше никаквих ствари, где би могао наступити неспоразум, те су тако општинари мирно и заједнички решавали општинске ствари.

У селу је ишло као и обично.

Од оно доба како је Јефта саопштио својој жени намеру, није јој о томе више спомињао, али се тврдо решио, да намеру своју изведе. Па не рече јој ништа и кад га изабраше за сиротињског оца. До душе и Ката се о свему невешта чинила и избегавала је разговор о томе. Видела је, да је Јефти стало за тим, па се бојала навући ће свађу и раздор у кући. Бацила се Ката у велику бригу за Јефту.

Види она како многи, који дођоше у општину, рђаво прођоше, па и ако је знала, да је Јефта разборит човек, ипак је силно стрепила. Те прне слике и прилике из прошлости бивших општинара никако јој не даваху мира и тако јој се у душу униле, да их се није могла отрести, ма да се отимала и храб-

рила. Тако је већ неколико пута сањала, како су их харали, палили и тако још много које шта. Иначе разговорна и живахна жена, постаде од један пут замишљена и ћутљива. Замисли се тако о томе, па по ваздан тражи какву ствар, а она јој на очима.

И Јефта је сад више него до сад бивао замишљен, премишљајући о својим све новим и новим плановима, па му та промена и не упадаше баш тако у очи у први мах. А неки пут примети, па стане и гледа је, а у њему се чисто кува.

— Шта је то од тебе? запита он више пута јетко.

— Није ништа. Шта би ми било? — одговара она, а осећам по гласу, да није онако као што вели.

— Видим ја теби је нешто криво на мене.

— Бог с тобом, а што ће ми бити криво?

— Та, знаш ти већ за што.

— Ја, Бога ми, не знам.

— Ајд', нека, вели он и одмахне руком.

У кући престаде живост и веселост и поче са свим други живот, а Јефти беше то стање несносно. Док ради како, тако, заборави у послу, а кад сврши посао, упада му све у очи, па га раздражује. Он поче избегавати кућу, па чим нема код куће посла, а он штап у шаке, па у општењу. А вукло га

тамо још и то, што је хтео устопице, да прати рад кнежев.

У општини пак беше живот; пролази време као на крилих. Сваки дан бива по нешто, што човека занима.

Парничара је сваки дан.

Газда тужи слугу или слуга газду. Дође и по нека жена. Муж је испребијао, кад је дошао напит из крчме, па сад га куне и запева, да се растолеже. По неки пут се заваде комшинице због живине, или се друге отимале на бунару о ведро, па се потукле и ево их са разбијеним носем и ђупама рашчупаном косом, издераним хаљинама, да им се дели правда. Вика и дрека подигне се, да оглувиш. Бива често, да које парничарке и у судници суну једна на другу. Има посла и кнез и ешкути док их разваде. Падне ту свакојаких речи и погрда, да се искривиш где који пут од смеха.

Лети опет нема дана кад не буде потричара. Било да се притужи ко, да му је тај и тај потрљо усев, било да чувари ухвате кога у забрани — тек некако је сваки дан у општинском обору: говеда, коња, оваца, свиња, гусака.

Дај потричара на среду, па се сад процењује, грди, прети, свађа и погађа. На крају крајева увек изиде на то, да потричар даде јагње, прасе, гуску и плати вино или

само плати вино — већ осуђује се према томе колико је потрвено и чиме се потрло. То иде као на „убоги фонд“, па се око подне или пред вече искупе сви код крчмарице Јеце и парба мирно легне.

То је стари обичај, који свака нова управа прима у наследство од својих претходника, да га неокрњеног сачува потомству.

Нема ли случајно таквих службених послова, није ни онда дуго време. Разговара се о које чему, приклапа и шали, па и не осетиш, кад дође подне. А кад буде пред подне први устаје писар Мата, па пошто се неколико пута протегли и зевне, заглади косу и бркова и погледа око себе, узме шешир и рекне:

— Хоћемо ли код Јеце на по чаше пива?

Тај се позив примао без приговора. Чланови управе би без устезања устали и потражили шешире и штапове.

У селу није само та крчма. Има их као и у другим местима у сваком шору, али код Јеце има куглана и обашка соба за господу, па су општинари увек ту свраћали. Ту су одседала госнода из среза и други бољи путници, кад их пут напесе у наше село.

Крчмарица Јеца беше жива, окретна, весела жена, пуних, румених образа са вечи-

тим осмехом на уснама. Остала је пре неколико година удовица. Ма да је имала просилаца не хтеде се преудавати, јер јој се боље свидео удовички живот па је наставила сама крчмарење, а умешна је, па јој иде радња, као да је води мушка глава. Крупна жена ал' хитра, тек чујеш само како јој клепећу папуче на погама, а кецеља све лекеди. Увек расположена, шале и досетке пуна, натучена. Враг жена, да је изедеш кад почне о чему. Догоди се који пут при весељу, да какав гост раздраган занесе се у миљу, те јој се дотакне румених образа својим уснама. Боже сачувај да би се она расрдила на тога. Зна и она шта је напит човек.

Многима је за њом сагоревало срце, а њену се оку још ништа није могло омаћи, па ни то. У тој прилици умела је вешто да тај занос у њима разбуди и све већма распаљује, а они јадници, као да их обенђелучила или засленила, не могу да виде, којим путем у животу иду.

Општинари су обично седели за оним столом, где је канабе, а више њега царева слика.

Кад нема потрице, деобе, продаје и т. д. онда обично писар Мата промена карте и одигра се неколико партија, па која страна

изгуби, плаћа литру вина за сваку игру. Бива више пута да се друштво расположи, па да се не поквари то лепо расположење и не иде кући на ручак, него плајаш донесе од њихових кућа сира, сланине и другог смока.

Тако је то ишло с дана на дан и живело се са свим општинарски.

Јефта је добро живео са својим друговима, а с некима као с браћом, али је највише бајао око писара Мате, не би ли га задобио, да приликом идућег избора ради за њега. Јефта је то лепо удесио, па је полако и успевао у томе. Писар је добијао од Јефте неколико пута кад јагње, кад прасе, кад пар пилића итд. и тако се зачело пријатељство међу њима. Много се уздао у пријатељство Матино, па није ништа жалио само да га одржи.

Мата беше велика звер, управо све и сва у општини, пошто тадањи бележник не знађаше мађарски. Умео ти је наћи зачкољицу где хоћеш и знао је за свакога где га боли, а уз то је имао и добрих пријатеља у срезу, те је тако био од великог утицаја у општини.

Пошто је Мата добио неколико пута од Јефте поклон, почео је долазити са женом Јефти у кућу на сир, воће, кад што и на

ручак, а и Јефта је код писара бивао служен: кавом, ракијом, — већ кад је чему време. У крчми је обично Јефта плаћао и за писара, па више пута му узајимао новаца, јер је Мата врло миловао карту, па је често бивало, да у игри — особито кад дођу господа из среза — остане на чисто. У тој прилици био му је Јефта увек на руци, те је узимао од њега новаца или у зајам или да деле добит, како се кад Мати свидело.

Поред писара упознао са добро и са некојима од господа из среза. Частиио их је више пута; па и картао се с њима, кад им је потребан још један играч. Више су му пута испразнили кесу до дна, али је он већма ценио њихово пријатељство, него изгубљени новац. До душе и господа су га уважавала. Кад дођу, увек ће се с њиме руковати и рећи лепоу реч, а с кнезом или ће проговорити што или не ће. Један пут је чак и солга — тако вели Мата — пред бележником и њиме рекао: како Јефта добро говори немачки и у понашању се одликује од осталих сељака. А шта то тек значи? Богме би и солги дика била, кад би такав човек био на челу општинске управе!

Јефта се сад чврсто осећао. Чисто гледа себе у оној наслоњачи за столом застрвеним

зеленом чохом. Ах, да је био пре оваке памети !

Него се још тог лета поче смешити срећа на Јефту.

Међу самим општинарима ширило се незадовољство против новог кнеза, јер је много што шта радио на своју руку. Гледао је у свакој прилици како ће за себе извући шта већи део, а другима било шта, не било. Тако је он, кад год благајник носи порез, ишао и сам с њиме у варош, па доносио на општинским колима гвожђе и угаљ за своју ковачницу. Па то још да му и не замериш, али је он свуд, где год се добија дневница, ишао сам, а ретко кад послао поткнеза или ешкута, као што је то био обичај. Па нека га и ту ђаво носи, ал' се шушка, да често залази у забран и хвата потричаре, па сам наплаћује, а по неког пушта у забран за новац, а то је бар од увек била чисто ешкутска ствар.

Већ га је и Мата имао у носу, а кад је дочуо од ешкута за потрицу, тада му је очитао пред свима, да је Тоша без обзира отишао из општине.

То вече остао је Јефта са Матом дуже у крчми. Љутит Мата на Тошу, а Јефта задовољан што се тако збило, па често нуди Мату пићем и замеће разговор о Тоши.

— Богме велика је мудрица тај Тоша, вели Јефта — к'о вели: „док сам кнез, да се нагумам.“ Знате, ја мислим, да је он то им'о у глави још пре, него што је пост'о кнез. Шта није радио док није преврн'о народ на своју страну.

— Какав народ!? Ја сам га изабрао. Ба́та је управо имао већину, па сам уде́сио са изаслаником, да ба́тини бирачи иду на другу страну, а остали су Тошини пред општином, где је било и небирача. Ето видиш како је изабран.

— Шта мислите?! Па, гле, како он сад без вас ради. К'о вели: „шта ми можеш сад?“

— А шта не могу? Сутра ће излетити на поље, ако хоћу. Лако је мени с њиме. Та моји су сви у срезу и у суду, па кад ја рекнем: овако и овако, тако бити мора! Него ме љути само то, што такав букван хоће мене за нос да вуче, а он је, видиш, то — и ту писар одухну пену с пива које му тад донеше и пошто се напи, настави даље. — Кад сам дошао овамо, облетао је око мене с дана на дан, а ја, дакако, још нисам познавао добро људе и прилике — ето тебе не знам јесам ли и видео — па се преварих; кажем ти, преварих се, што сам радио за

које кога, а видим сад, да ту има људи. Ал' упамти, што ти кажем: он је кнез док ја хоћу, па само, ако се не поправи, готов је. Ја ћу њему већ наместити под главу, види-ћеш. А кад дође идући избор, ја већ знам за кога ћу бити. Не треба да ми говориш.

И од тада се Јефта још већма приљуби уз писара.

Већ се ређе чује клопот од ветрењача и пуцање бича у вршају. Место несносне же-ге наступају пријатни јесењи дани. По ви-ноградима зврје чегртаљке, а по пољанама разлежу се звуци од кленетуша и звонцади и хори се узвик и песма вредног ратара. Не-ко угари, а неко вози сено.

И у селу се живо ради. Перу се бурад, набијају и стежу обручи, који су преко ле-та попустили. За који дан приспеће берба винограда, а за тим и кукуружња, па се сва-ко жури, да дотле за лепога времена посвр-шава нужне послове и спреми зимницу. Још неколико дана, па ће вредни ратар побрати и последње плодове мучнога рада преко го-дине, а настуниће одмор и најлепши дани у селу. Ту се отаче вино, пече ракија, туку свињи, па сватови и свечарства.

Ех, живот је на селу у јесен! Промени се село за неколико дана. Свечари закречили куће, а у којој је кући младожења ту се са свим окречило и оправило све и сва, да загледачи не нађу замерке, већ да попију девојку. Одсјајује кућа међу осталима, те изгледа као умивено и заглађено чељаде међу неумивенима и разбарушенима.

И у општини настадоше те јесени важнији послови. Како оно о св. Илији удари јак пљусак разнесе бујица ћуприју код виногради, те ју је ваљало чим пре оправити, да се може кљук преносити. Него лако би то било, неколико кола земље и сламе, па ето ћуприје, али друго нешто беше по среди, то је задавало велику главобољу општинарима.

У великом шору беше бара, која тек лети, кад дуже времена не пада киша, засуши, а с пролећа и јесени изгледаше као језеро. Мука жива беше пролазити туда у то доба, а кад западну кола, не помаже онда ни левча него скидај терет, па на друга кола. И у то доба се сви и у селу и у општини слагали у том, да се на лето одмах оправи тај пут, али је ипак на том и остало. Док се тих дана не заглибише ту кола на којима се возио неки господин из среза, те их једва курталисаше.

Мало за тим дође од среза оштар налог на општину, да се има одмах и што боље оправити пут, те кнез сазва веће, да се о том посаветују.

Кад је бележник прочитао налог, настаде неко време тишина, коју први прекиде Жива ешкут.

— Ја мислим, вели — да оставимо то на друго лето, сад и онако имамо посла са овом Ћупријом, а и берба је ту, па ће тешко пасти народу толика робија.

— И сам бих био за то, одговори бележник — али у налогу стоји, да се одмах уради.

— Па кад се мора, опет ће Жива — а оно, да наспемо.

За овај предлог беху сви и већ бележник да упише закључак, али се диже кнез, те рече :

— Ја нисам за насип, јер се не ће до јесени сабити, па ће бити још већи глиб.

— Како се не би сабио! Ди ти је јесен! приметише му некоји.

— Па добро, али кад подигнемо насип, доћи ће вода људима пред кућу.

— Ископаћемо јендеке уз насип, одговорише му.

— То је дангуба у ово радно доба, па ће требати сваке године поправљати, а ипак не ће ваљати, него знам ја бољи начин.

— Да чујемо, да чујемо.

— Ја мислим да би најбоље било, кад би прокопали башту Мије Стојковог, а ту је, к'о што знате, доља најнижа, па ће лепо сва вода отицати у рит. Ја мислим, да ће тако бити најбоље.

Предлог буде примљен једногласно.

— А пристаје ли Мија на то, запита неко.

— Прист'о је, одговори кнез — говорио сам о том с њиме и, вели, даће, ако му за то оценимо само по јутра од ледина.

У већу наста тајац. До душе пут би био много бољи, па не треба ни велике робије, али опет по јутра ледина чинило им се много за тај прокоп, па се општинари ломише и Јефта је то брзо приметио.

То беше згодан тренутак, да пољуба поверење Тошино у народу, па за то устаде и рече:

— Ја нисам за то И онако већ продајемо половину нашњака за општински дуг, па сад још да и ово мало делимо, а куд ћемо онда с марвом? Шта ће рећи народ, који нас је изабр'о, да не буде никад ни за-

брана? Ја сам за то, да остане к'о што смо закључили.

И ту Јефтину реч прихватише остали поглавари и рекоше :

— Нека остане по старом.

— Браћо, вели кнез, а мрко погледа на Јефту, — та није нам ваљда марва спала на то парче ледине, а пут ће нам бити куд и камо бољи.

— Не ћемо, не дамо — повикаше многи, а неки: — да гласамо.

— Ја и опет кажем — наставља кнез, а глас му уздрхтао од љутине, јер види, да ће га Јефта изиграти — овако је боље, па ако не ћете, ја ћу јавити срезу, па —

— Охо, а шта смо ми онда ту, унаде му живо у реч Јефта — кад ћеш ти радити против целог села о својој глави? Боље да си се држао ковачнице, па тамо ковао пута, него што си дош'о овамо, да нам сапињеш марву и без пута.

Поглавари се узрујаше а у то допаде до кнежева стола Жива ешкут, па лунивши песницом о сто, плану на кнеза :

— Ама шта си се ти тако укоп'о за тај прокон? Бајаги боље је, а није, него те је цигурно Мија потплатио, па то је. Зар се тако држи реч? Је л' то твоје поштење?

— Шта ти оћеш? прсну кнез и устаде са столице.

— Ти вараш народ и продајеш општину! Срам те било!

Прасну.

Поглавари пођинаше са својих седишта и све узаври и ускомеша се, а од силне ви-ке не могаше се ништа разабрати, тек што се чуло кад лупи песница или штап о сто-чине је потврђивано оно што се говори.

Како је тај дан била недеља, то је, као и обично, играло коло пред општинском ку-ћом а беше ту и више старијих људи, који гледаху, како се млађешина забавља, па на вику у већници у часу се начичкаше прозо-ри и напуни већница дупком народа, те се умешаше међу поглаваре.

Бележник се дотле трудио, да утиша раз-дражене духове, али се глас његов од ви-ке и луке губио, те га ни најближи не могаше чути, па кад виде, како се већница све ви-ше пуни народа, побоја се, да не буде још шта горе, те повуче кнеза за руку и изве-де га на поље.

У часу се разнео по селу глас о томе. У селу богме узаврило све, па се тога вечера по рогљевима и крчмама дуго о том говори-ло и расправљало. Сељани беху јако огорче-

ни на Тошу. А газде, кивни на Тошу, што је начинио расцеп и истиснуо их из општине, једва дочекаше то, па да му се сад освете живо устадоше против њега и подстицаху у народу мржњу све већма. Изгледало је као да ће се над кнезовањем Тошиним скоро преломити погача и да ће се опет вратити она стара времена.

Па и ако је Јефта био врло весео, што се ова ствар тако развила, како се ни надао није, ипак му је то и бриге задавало. Види он, да ту лако може доћи до новог избора кнеза. И колико му ради тога срце живље бије и крв јаче штреча од радости, толико и од стрепње да му се можда и овога пута не измакне. А прилике су тако згодне настануле, па сад ваља употребити све и сва, да се после не каје. Али шта да ради? Барем да зна како ће се противна странка у тој прилици држати! Истина он се много уздао у то, што се први опирао кнежеву предлогу и, право казати, сломио кнеза, али не лези враже, мисли Јефта, можда је коме и од њих замакло око за кнежевску столицу — а пре ће бити него да није — јер је лена „чест.“ Ту би се гласови опет поделили, јер противна странка нема поверења у газдама због пашњака. Та због тога ето дижу дрвље и камење и на Тошу!

То је ето мутило Јефти весеље.

Мата је већ његов, — то стоји — а биће, држи, и газде, али му ипак то није доста, још му изгледа сумњиво. Не ће више да слепо верује и ослони се на њих, као што је летос чинио. Не зна се шта носи дан, шта ноћ, може се излећи опет какав ђаво, а он је рад, да се и с те стране осигура, па после нека се обува ко хоће.

Што је газда, мисли, ни по јада, само да му није марве, а то беше чвор. Истина он би чувао пашњак, не би дао газдама ни зуба помолити, ал' ко то верује? Да прода марву, не иде. Како би онда обрађивао толику земљу, већ кад би дао земљу на поле, а друкче ће ту тешко ићи.

Премишља Јефта о томе и ломи се. У селу узрујаност све више расте и лепо види, како се испод Тоше измиче столица, па му срце застрепи, изнутра га све нешто копка и баш осећа да му шапуће: „подај на поле, да се не кајеш,“ „сад ил' никад“.

— Па готово да дам — говори сам себи Јефта — и ово је скоро на поле, кад морам плаћати толике надничаре, слуге, па шта ме тек стане марва и радило. А шта је нас четир душе! Мог'о би' лепо живити, а овако се патим, пече ме сунце, гуши прашина, би-

је свака непогода, па брига и јед! Не ће то бити баш ни рђаво. Ако не ћу имати више, мање не ћу. Наполичар да половину семена, плати половину пореза, донесе огрев, самеље, вози. Није човеку брига ни за што. Седиш лено код куће, не примаш своју половину. Сад се растрзам на све стране, а нити сам прист'о тамо, ни овамо. Овако ћу се бар сав одати општини и бићу по вољи и једнима и другима.

Опет се мало тргне, па рачуна и премисља, ал' сваки час му искрене по нешто ново, што га подстиче на тај корак. Све му се боље свиди.

Тако он умује и храбри се, а нити кога пита за савет, нити коме казује, шта је наумио. Тек једнога дана, а он даде земљу неком Адаму Халтеру, што се пре три године доселио овамо из Буљкеса. Беше Адам вредан и усталац, па се свидео Јефти, те га понудио. Адам се радо примио тога посла, лен је комад, па ће се труд добро исплаћивати. А у њега је и радило ваљано и друштво орно и сложено, па као вели, издржаће с божјом помоћи.

Ката је дознала за то, кад је већ било свршено. Кад јој је Јефта то рекао, а њој се просто смрче пред очима, у лицу беше

бледа као дувар, а не могаше од чуда и изненађења ни речи проговорити, него је престрављена чисто клонула и разрогаченим очима гледала га.

— Но, шта ме гледиш тако? обрецну се он на њу, јер га је њезин поглед немило дирнуо.

— Јефто брате, — једва промуца — знаш ли ти шта радиш?

— Какво је то лудо питање од тебе!? рече јој осорно. — Нисам, море, до сад знао шта радим, а сад знам. Што да се мучимо, кад нам је Бог дао, па можемо лепо и овако. Ето и деда Сима даје на поле, па живи за три света, а шта је он сироћу нас!

— Мани се ти деда Симе. Он и баба сами, на им се може, а у нас су деца, па ако нам сад тешко пада толики пос'о, биће лакше кроз коју годину док деца прирасту и при'вате.

— А мислиш ти, да ће они уватити за плуг и мотику? Ајак. Не ће бо'ме док сам ја жив! На школе ћу ја њи'. Имам и' хвала Богу из чега школовати, па нек живе.

— Па баш за то ваља да радимо сами, јер ће ту требати много трошка. П' онда знаш какав је и свет, измислиће и ово и оно.

— Марим ја, нек мисли шта ко 'оће, — одговара Јефта преко рамена и стаде ходати по соби горе, доле. — Нисам ни до сад слуш'о шта свет о мени говори, па је било добро.

Њој се срце стегну, а очи наводнише.

— Срамота је, Јефто, поче она скоро кроз плач — ми смо још млади, па —

— Хајд' ћути, шта си ми стала ту зановетати. Шта се плећеш у оно, што није твоја брига. Знам ја шта радим, ваљда ми није врана мозак попила!

После тих речи он изиде нагло на поље и љутито тресну врата за собом, а она се већ гушила у сузама. Она никако не могаше увидети, да ће тако бити боље. Напротив види, како им сва мука и тековина пропада: нити је ту во, ни овца, ни друга стока и док је сад пуна кућа, после ће бити жељни свачега, и до срца је болело, кад помисли, да јој деца од тог добра не ће ништа ни упамтити и Бог зна, да се не ће још шта горе излећи из тога! И тако јој свакојаке мисли полетише тада кроз главу, све црња од црње и тешко јој би. А највећма су је болеле оне опоре речи Јефтине, па јој срце отимаше

све више маха и она поче из гласа запевати и нарицати.

Деца видела матер да плаче, па им се растужило, привила се уз њу, па и сами ударише у дреку. На ту дечију дреку тргла се, па их пође утишавати давши им по комад хлеба.

Кришом је брисала сузе, да деца не виде и силом је угушивала у себи осећаје

Поче хладније размишљати о свему, али опет не може да нађе разлога Јефтиној намери. Па бар да јој је пре казао, него тек сад, кад је већ свршено. Не зна ни сама шта ту да мисли. Здрав читав човек, па ради којешта, хоће да се отпади од рада. Оно јесте терет и брига, ал' је и пуна кућа, па пуно срце, а како ће, јадна, да седи сад скрштених руку и окреће се беспослена по празној кући, а туђин да се са њихова имања диже и помаже. Шта ли га наведе на то? Не може бити баш да му је посао додијао!

— Није чист пос'о код њега! сину јој кроз главу, а оне опоре речи његове, па немир и хитња све је више убеђиваху. Сећа се сад, како је ових дана непрестано замишљен бивао; затури главу међу дланове, па тако по ваздан ћути, а кад гледи, не гле-

да као свет, већ просто блене, да те је-
за хвата.

— Јух, није добро код њега! понавља
она, а осећа како јој мрзне крв у жилама и
кожа се јежи. Не зна ни сама шта ради.
Пође, па седне, па опет устане. Нигде мира
да нађе. Било јој као на ватри да стоји.

Зло је ово, види она, и не може овако
оставити. Мора се спасавати.

И не премишљајући много, у трен ока
се обуче и скоро појури попиној кући.

Попа је близу њих становао, а њој се
пут отегао. Ушао у њу страх, те сва дрхти
као прут. Чини јој се као да су јој ноге
окраћале, па мили, а она све потркује.

Кад ју је попа угледао овако усплахирену
и умузгану од суза, мишљаше да им се ко
у кући тешко разболео, те одмах устаде и
још с врата запита:

— Шта је Като?

— Зло-је-го-спо-ди-не, једва говораше,
што се уморила.

— Шта је? Шта се догодило?

— Притревило му се нешто.

— Ко ме?

— Та њему.

И ту она исприча све по реду.

Поп на то слеже раменима и некако је чудновато погледа.

— И са свим се променио, наставља она даље — ни дај Боже онај човек! Увек замишљен, па ћути по ваздан к'о заливен, ил' ће рећи што ил' не ће. Мислим ја, шта ли је то Боже њему, а оно ето. Па је набусит и прек. Молим ја њега и кажем му: „немој, Јефто, брате, како ћемо ми тако?“ Па велим му и за децу, а он се издера на мене — и ту јој задрхта доња усна и сузе ударише. — Кажем вам, ни дај Боже онај човек! Са свим се избезумио, зло га снашло. Јух, шта ли сам ја Богу згрешила, да ме ово снађе. Научите ме шта да радим. Помозите, избавите ме од зла. Бог, па ви!

Поп неко време ћуташе замишљен, па ће после рећи:

— Не бој се, Като, за њега. Није њему ништа, Био сам данас с њиме, па не примећујем ништа на њему. Бог зна, можда је он пронашао, да је тако боље. Јефта је паметан човек. Него послушај ти мене, па иди лепо кући и буди са свим мирна и спокојна.

Она не беше с овим задовољна, па уз пут сврати код кума и још неких рођака.

Неки су од њих одобравали Јефти.

— Право има, а што да се пати, кад му је Бог дао, па може лепо живити. Лако је њему!

Било их који су му замерали.

— Луд човек! Шта мисли он, да му Шваба тече? Туђа рука не тече. Друга су данас времена. Тешко се живи и кад човек сам ради.

Кад се повратила кући било је већ ручано доба, а ватра се на огњишту давно изгасила. Не беше јој ни до чега. Уклони судове с огњишта, деци даде по комад хлеба, па изиде на поље и седе пред кућу насловивши главу на руке. На очи јој се навукла као нека магла и осећа како је подилази час зима, час врућина од пете до главе, што види, да је сама себи остављена и да нема никакве помоћи. Знала је, да је попа увек био добар и милостива срца према људима, свакога лепо саветовао и на добро упућивао, а и народ га за то поштовао и слушао, па је мислила, рећи ће он и Јефти, па ће све на добро изићи, или ето шта јој је рекао. Није била ни сама на чисто, шта да мисли о пошину одговору.

Ката издиже мало главу и поглед јој паде на децу.

Деца огладнела, па живо, управо халапљиво једу хлеб, а малом Стевици све сузе вртају док прогута залогај. Њој дође тад у главу: како ће јој можда деца до послетка бити жељна и суха хлеба, да се насите, па ју стеже у грлу и плакаше јецајући:

— Јао, сироте моје, како вас је мајка неговала, а како ћете се патити. А мајка вас не ће моћи гледати, свиснуће.

Седи она тако па мучи своју муку и брише сузе кецељом, док се у један мах одшкринуше мало врата, а гаров, који је пред децом лежао и жељно очекивао, да му добаце који залогај, скочи и као бесан заурлавајући јуриша на врата.

Ката викну на псето и отера га.

Врата се опет отшкринуше, а кроз њих се промоли црно, збрчкано лице баба Нере Циганке.

Кату у тај мах обузе са свим неко друго осећање.

— Имаш баби што год, да даш? поче Циганга пренемажући се.

— Хајде ући. Не бој се, одговори јој Ката.

Улази баба, а све се обзире, да не ће гаров поново јурнути.

— Оди у собу, рече јој Ката, кад баба стиже пред кућу.

Баба је зачуђено погледа, као да хтеде рећи: „откуд то?“

— Ти плачеш?

Ката одмахну руком.

— Немој крити, ето црвене ти очи. Ајде реци ди те боли, па ће баба обајати.

— Није мени ништа, него се овом мом нешто догодило, и она исприча баби у кратко све и како је била код поне и осталих и шта јој рекоше.

— Хм, хм, врти баба главом, да бо'ме да има нешто.

— Јесу л' ти ту карте?

— Јесу.

— Дед' седи овде, па их разметни, ал' само истину говори. немој ништа крити, све ми кажи.

Баба прекрсти карте, зевну неколико пута и преврну очима па поче разметати карте.

Размеће баба карте, набрала обрве и нешто шапуће, а Ката стоји као на жеравици и нетремице погледа час у карте, час у бабу.

— Ух, ух, хукну баба, заврати главом

и удари се двапут, три пут рукама у прса, па погледа Кат у погледом пуним сажалења.

Ката клицну.

— Шта је? запита гласом као да ју је неко за гушу стиснуо.

— Зло је, ћерко, Бога ми. Ево ви'ш овај црномањаст овде, Јефта га носи у срцу и не зна ди, да му места начини, што га воли, а он му коби. Један Бог! Не макла се с овог места!

Баба одвоји неколико карата са стола, загледа се у њих, па настави:

— Велике су мисли код њега, срце га некуд тако вуче, вуче и не може натраг, а све му се чини, да је то најбоље, што ради и да му рекнеш што против, — зло. Један, два, ево ви'ш овде су чини и закопани су ту код вас.

— Велиш чини су?

— Чини.

— А бацио црномањаст?

— Да и срце му је тако пуно радости, а кад се састане с вама, он Бог зна како лепо, ал' шта вам мисли — и ту баба одмахну руком.

— Да Бог да њему о главу — вели Ката, а осећа како је спопада дрхтавица, те

удара зуб о зуб — а може л' се ту, баба, што помоћи?

— Тхе — могло би се — одговори баба и зачкиљи очима.

— Казуј, тако ти Бога, не ће бити бадава, а ако ти пође за руком, сећаћеш ме се док си жива!

— Оћу, оћу. Ето нек ти црквењак да парче од одежде, па му заши у одело, а оно што ти сутра донесем, метни му у обућу. А имаш ли јабуке из божићне печенице?

— Имам.

— Дај овамо.

Ката извади јабуку из ормана.

Баба одсече кришку, па онда узе зевати, мрмљати и млатати рукама, а Ката одупрла лактове о сто и гледала укочено у њу.

У један мах се отворише врата и у собу уђе Јефта.

Ката врисну и заљуља се.

— Шта је то? Шта ради та Циганчура овде? пита Јефта оштро, а сав црвени у лицу и очима пресеца жену.

Ката пребледела као дувар, раширила руке и гушила се у јецању и плачу.

— Говори!

— Све је за тебе — за нас — за добро наше.

Међу тим баба покупи карте, врже торбу на леђа и оде без обзира.

— Дакле за мене? Па јесам ли ја луд, пуст, а? Што ћутиш?!

— Па опчињен си, муца она.

— Јеси л' чула, ја ћу тебе сад по звезди, па ћеш знати кога ћеш правити лудим — вели Јефта потмуло и испрси се, а сав дрхће од љутине.

Ката погнула главу, па ћути као заливена, само би по који пут уздахнула.

— А ди је та Циганчура, да јој дам бар белегу, кад уме тако погађати. И ти слушаи које какве пустолине и пробисвете што лажу, да се 'лебом на'ране. Ко би мени подметнуо чини? Ето ви'ш ти, ти и' подмећеш и уносиш у кућу немир и омразу. Ах упамти: ја сам ту газда — ту удари шаком о сто — што ја наредим, мора бити свето! Је с' чула? Све ти мени идеш уз нос, па шта 'оћеш? 'Оћеш да ме залудиш? 'Оћеш да сам ја нико и ништа, да сам најгори, то ти 'оћеш. Ћути јер ћу те сад — А ја ћу дати теби чини! Нек ја само још једаред њу ту затекнем, нек само чујем, да је ту била, па ћу поломити ноге и теби и њој. Упамти то добро. Је с' чула?

Он ходаше, натуштена чела неко време горе, доле по соби, па за тим седе уза сто, а она стајаше погнуте главе код пећке и брисаше кецељом сузе. Он ју гледао, гледао и дође му тако мрска, а раздраженост све већма овлађиваше њиме и долазило му, да је зграби. Поглед му паде на децу, па се трже, али му тешко беше савладати се, да не прави покора, па за то устаде и изиде из собе.

Тог дана издавала се општинска земља под закуп, па су општинари били на пољу. После продаје доћи ће сви код Јеце, па се и Јефта тамо упутио.

Код Јеце беше све спремљено: столови застрвени, чаше и стакленице опране, вино у бокалима наточено, пиво у леду. У таким приликама се обично добро пазари. Знате како је, кад се купује и продаје. Купци ће свратити, да почасте своје пријатеље, а пријатељи опет, да им пожеле, да куповина буде берићетна. За то је Јеца толико и спремила, да се сва запурила.

Кад је Јефта ушао у крчму затекао је тамо још неколицину, али он заседе сам за један сто, па је ћутао, пушио и забављајући се својим мислима чешће натезао своју чашу, намештајући се сваки час друкче на своме седишту. У њему се још кувало и све га већ-

ма распаљује, кад помисли, да жена баш хоће да отме у кући владу.

— Е, баш не ће бити на твоју, — вели Јефта. — Ил' ће бити, к'о што ја кажем, ил' ... а онда бо'ме нек' се добро држи, кад се она баш тако уконала, да је на њену. Док је било лепо, — лепо, — али ако није друкчије, лако ћу ја окренути други крај. Гле јако! Ди би то било, да се ја подам њој, па да ми она заповеда! Нек ме пљује онда најгори у селу.

Ту Јефта искапи вино из чаше и заиска другу стакленицу, па опет наставља своје мисли.

— Није јој било право, кад сам постао за сиротињског оца, а сад ето, прилика је, па ћу можда бити кнез, њој опет није право. И увек је она своје главе. А шта сам ја? Јесам ли ја жив човек? Ајд, ајд, не знаш још, ко је овај. Ја само ћутим и гутам и већ ми је довде, а једаред ће прекипити. Ил' ћеш доћи на моју руку, ил' ће бити чуда и покора!

И док он тако премишља, Јеца доспела од посла и села да се одмори, па приметну жив разговор са осталим гостима шалећи се и ђецајући. А умела је ђаволисати да

мртва уста насмеје. Час по захори се гротан смех.

Јефта се прену од тога из својих мисли, па поче пажљиво слушати разговор. Та му шала годила и осећаше како га чисто разгаљује, а натуштено му чело поче се мало по мало ведрити.

— Враг та Јеца — вели Јефта сам себи — баш некако уме човека да расположи; слуш'о би је гладан и жедан. То ти је жена, а она моја — баш ми коби, ништа друго.

Па онда му дођоше на ум опет првашње мисли, па да их забашури, опет натеже чашу и поче пуштати јаче колутове дима из луле.

Јеца и даље ћерета, а он упиљео у њу, па слуша и где који пут да разглави вилице што му је смешно.

У то почеше долазити у крчму људи, што се враћали с продаје, те Јеца устаде, да их послужи.

У крчми настаде жагор и врева.

За оним столом где су општинари засели, повеће је друштво. На столу многе чаше с пивом и стакленице с вином. Говоре о продаји.

— Нисам мислио, да ћемо тако рано бити готови, вели поткнез.

— Баш рано, упаде Жива ешкут — а најпосле како коме, ал' мени се бо'ме осуши грло вичући: „први пут, други пут“. Кад се буде други пут продавало, добро би било, да Јеца разапне тамо шатру, овако је зло. Ајд, добро здравље!

— Не би то било рђаво, прихватише многи и осу се смех.

— Него смо добро продали, рече благајник.

— Како не би, примети неко из друштва — кад се ови млади прђијашинатеривају. Не мож' од њих уграбити.

— Опет сам им доскочио, вели ешкут Жива мало тишијим гласом. Кад смо продали онај рогач, повучем Штефка за рукав, па брзо замакнемо овамо на друм и док нас они стигоше, Штефко удари трећи пут у добош, а земља остаде на Панти.

На то се опет осуо смех. Чаше зазвечаше, а Панта се смешка, задовољно поглади бркове и пружа празне стакленице Јеци, да их наточи.

Што даље то расположење све већма ра-

сте. Говорници бивају све ватренији, а по неки и запева.

Јефта повуче Живу за рукав, па му шапну на ухо:

— А ди је кнез? Зар он није био на пољу? вели он подругљиво.

— Мани га, одману Жива руком — није њему сад до тога.

— Опек'о, се, а? па не сме.

— Ех, да је само то, ни по јада, него је чуо, да ћемо солги на тужбу.

— Дакле чуо већ?

— Ал' не ће дуго стра'овати; сад смо на пољу заклјучили, да идемо преко сутра у срез — биће нас тако два'ест кола — па чуј само како сам удесио: Скупићемо се сви у нашем шору, па одатле све кола за кола, па поред његове ковачнице.

И на то се оба пријатеља слатко насмејаше и Јефта пун задовољства потапша Живу по рамену, па нареди пун сто пића.

У буцаку тамо уз пећ шћућурио се Ноја, па удешава гајде. Све му се некако чини, да гајде не свирају добро, те сваки час удешава пискове и намешта љуке на рогу.

— Дед' покажи што год, подвикну му Жива — шта ту ваздан удешаваш.

Ноја то и чекао. Тутну рог у мешину, накриви шешир мало на лево ухо, па духну, а гајде забрујаше.

Веселе се разви, разбукти. У жилама живље заструја крв. Захори се песма, а и терет паде с ногу, те по неки из дружине поведоше коло виловито, плаховито, све тутњи.

Дуго се тако по тихој ноћи разлегала свирка и весели узвици.

